

Р. М. ЛЕЩЕНКО

Роман Миколайович Лещенко, асистент кафедри, здобувач Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ОФШОРНІ ЮРИСДИКЦІЇ: ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ, ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Основною метою виникнення і розвитку офшорних юрисдикцій є неузгодженість між прагненням держави повністю контролювати фінансову ситуацію на своїй території і небажанням громадян бути підконтрольними і віддавати свій прибуток у вигляді податків.

«У тій чи іншій формі протягом всієї історії людства в різних країн і народів простежуються спроби активізації міжнародної торгівлі й залучення іноземних капіталів за рахунок створення на частині своїх територій особливих, сприятливих у податковому відношенні умов господарювання. Процес цей почався ще в період процвітання фінікійців, потім центром вільної торгівлі була столиця Першого Афінського морського союзу – острів Делос. У XVIII столітті зони вільної торгівлі з'явилися в Гібралтарі й Бангкоку»¹.

«Стародавні Афіни ввели двопроцентний експортний та імпорتنний податок, грецькі і фінікійські купці робили об'їзд в двадцять миль, щоб уникнути сплати цих зборів. Незабаром невеликі сусідні острови стали притулком для безмитної і безподаткової торгівлі і місцями накопичення для контрабандних товарів, що прямували до Афін без сплати податків»².

Італійські міста Ліворно і Трієст, а також югославський Шибеник у Середньовіччі були прообразом сучасних офшорних юрисдикцій, які мали пільгове оподаткування, що спричинило розвиток підприємницької діяльності на цих територіях.

Фландрія стала міжнародним торговим центром з малими податками на реалізацію місцевих та іноземних товарів у XV столітті. У XVIII столітті прообрази офшорних юрисдикцій з'явилися у Гібралтарі, в Бангкоку, Америці. З метою звільнення від податків на імпорт Англії, американські колоністи концентрували свою торгівлю через Латинську Америку. Перші прообрази зони фінансової секретності з'являються у цей же період.

У XVIII столітті Міська рада Женеви ухвалила закон, який вимагав від банкірів вести облік рахунків своїх клієнтів, але забороняла їм розкривати цей облік кому би то ні було без чітко вираженої згоди Міської ради. Це дозволило країні створити притулок іноземного капіталу (під час Другої Світової війни мільярди європейських доларів зберігалися в безпеці у швейцарських банках) і стати Швейцарії центром обміну грошей³.

Значну частку своїх активів протягом першого десятиліття XXI століття виводили в офшори країни Перської затоки, Африки, Латинської Америки, Близького Сходу, які були багатими на нафту. При цьому в країнах Європи, Північної Америки і Японії – з усталеними правовими звичаями компанії не виявляли помітного інтересу до діяльності офшорних юрисдикцій. У XXI столітті не виникло ні однієї офшорної юрисдикції.

Можна погодитися з думкою про те, що «офшорні компанії, в більшості випадків, утворюються на території невеликих держав з невисоким рівнем розвитку власної економіки, але з досить високою політичною стабільністю (Багамські острови, Британські Віргінські острови, Вануату, Сейшельські острови тощо). Як правило, ці держави не висувають ніяких вимог до звітності, єдина вимога – це внести, як правило, щорічний фіксований збір у скарбницю. У Росії завоювали популярність як офшорів Кіпр, Ірландія, Гібралтар, Люксембург, Швейцарія, острів Мен та ін.⁴

Не можна погодитися з В. Железняк та Є. Остропольською, які вважають, що офшорні зони з'явилися на економічній карті світу приблизно у 60-ті роки, коли виникла концепція вільних економічних зон⁵.

Офшорні юрисдикції тривалий час розвивалися, починаючи з 1920–1930 років, які на той час важко назвати офшорними юрисдикціями в сучасному розумінні, до нинішніх офшорних юрисдикцій з великими можливостями.

Під час першого періоду економічно розвинені країни ввели високі ставки податків з доходів своїх громадян, включаючи доходи від іноземних інвестицій. Це, своєю чергою, призвело до намагання зменшити сплату податків. Початком стало створення фіктивних юридичних осіб, які існували лише на папері та правовими маніпуляціями під час визначення поняття доходу. У ці роки розпочалось використання Нормандських та Багамських островів, Панами з метою приховування доходів громадян та юридичних осіб з використанням «холдингових компаній». Доходи, отримані за рахунок міжнародних інвестицій та підприємництва, спрямовувалися через юридичних осіб, які реєструвалися в податково привабливих юрисдикціях. Популярним стало використання посередників. Також офшори почали використовувати, особливо після посилення валютного контролю в більшості країн, для «експорту» коштів і повернення їх в якості інвестицій у ту ж країну. Це дозволяло резидентам користуватися податковими пільгами, а також іншими перевагами, що пропонуються іноземним інвесторам⁶.

Під час Другої світової війни використання офшорів було обмеженим. Це був другий період існування офшорних юрисдикцій. Під час другого періоду відновлювалася світова економіка, і частота використання офшорних юрисдикцій збільшувалася.

Значного розвитку офшорні юрисдикції набули під час третього періоду у 1960-х роках, коли вони почали значно розширювати свої функції.

Цікавою є думка про те, що «прагнення до створення офшорних центрів виникло не раптом, а було підготовлено історичними процесами інтернаціоналізації світової економіки. Основною причиною виникнення підвищеного «попиту» на офшорні зони в 60-х роках ХХ століття став якісно новий зміст економічної інтеграції, який вона одержала завдяки розвитку міжнародних ринків позичкових і виробничих капіталів. Відбулося це в результаті бурхливого розвитку в другій половині ХХ століття транснаціональних корпорацій, коли їхня експансія і швидке зростання міжнародного товарообміну вимагали не тільки значного збільшення фінансових ресурсів, але й вільного доступу до них у будь-якому місці на планеті».

У цей час лише нерезиденти мали право відкривати валютні рахунки.

Масове збільшення кількості офшорних юрисдикцій почалося в 70-х роках минулого століття. Протягом короткого часу виникло близько 70 офшорних юрисдикцій: у Південній Америці – 19, в Європі – 17, в Азії – 12, в Океанії – 7, у Північній Америці – 5, в Африці – 4, в Австралії – 1. Близько 75% всіх офшорних юрисдикцій створено в країнах, що розвиваються, решта – у економічно розвинутих державах.

Федеральна резервна система США в 70-і роки провела антиінфляційні заходи в частині посилення резервних вимог для банків. З цим пов'язують початок світового офшорного розвитку.

Через ці посилені вимоги великі американські компанії почали відкривати власні банки-філії за межами США для фінансування своїх операцій – спочатку у Швейцарії, а потім також в інших офшорних юрисдикціях. Деякі фахівці пов'язують розвиток офшорних юрисдикцій з прагненням грошового капіталу довести свою перевагу над продуктивним капіталом, яке полягає у зростанні доданої вартості на одиницю капіталу.

Б. Хейфец говорить про те, що класичні офшорні зони, створені в 1970–1980-ті роки з метою вільного руху світових грошей, виконали своє завдання, зараз їх роль вимагає переосмислення та корекції з боку світового співтовариства. У кінці ХХ століття офшори контролювали 20 % вартості світового багатства, у даний час – більше 60 %⁷.

Масштаби офшорної діяльності у 80–90-х роках ХХ ст. зростали дуже швидко. За різними оцінками у середині 90-х років близько половини всього обсягу світових валютних операцій проходило через офшорні юрисдикції. У Панамі з початку 90-х років було зареєстровано близько 130 тис. таких компаній, на острові Мен – 45 тис., у Гібралтарі – 26 тис., в Ірландії – 23 тис., на Багамах – 20 тис., на островах Гернси та Джерсі – по 20 тис., на Кайманових островах – 19 тис., на Кіпрі – 11 тис. Причиною цього розвитку стала ера глобалізації, що і розпочалась наприкінці 70-х років ХХ ст.

До порівняно недавнього часу питання офшорів не були в центрі уваги світової спільноти із низки причин. На національному рівні питання оподаткування, як правило, обговорювалось тільки з обмеженої точки зору, в той час як на міжнародному рівні увага була зосереджена на питаннях, які безпосередньо пов'язані з бідністю, експлуатацією і несправедливістю. Тим не менш, значний негативний вплив фінансової нестабільності, яка стала результатом лібералізації 1980-х і початку 1990-х, призвів до так званої кампанії впровадження «Податку Тобіна», а також кампаній, пов'язаних із глобальною справедливістю, які також почали включати й фінансові питання. Таким чином, питання, пов'язані з функціонуванням офшорів, стали центром уваги світової спільноти⁸.

На думку автора, четвертий період розвитку офшорних юрисдикцій розпочався у 1990-х роках.

Такої ж точки зору дотримуються й інші автори, які говорять про те, що четвертий період розпочався у 1990-х роках, у цей час міжнародна спільнота запровадила ряд міжнародних ініціатив, метою яких було вирішення проблем, пов'язаних з наявністю офшорів. Ці ініціативи мали певний результат, проте вони стикнулися з низкою перешкод і труднощів. Введення цих ініціатив і стало початком четвертого періоду розвитку офшорів, їх розвитку в умовах протистояння та обмеження їх використання⁹.

Якщо говорити про використання офшорних зон бізнесменами України, необхідно відмітити, що вони вперше дістали можливість відкривати офшорні компанії в 1991 році. «У квітні 1991 року швейцарська компанія Riggs Walmet Group оголосила про те, що виходить на український ринок з пропозицією про організацію компаній. Пропонувалася не тільки допомога в створенні безподаткових компаній, але й підтримка їх діяльності – внесення щорічних внесків до бюджету країни базування, забезпечення секретарських послуг з обробки нерегулярної пошти, організація щорічних зборів акціонерів, складання балансів і т.п. За міжнародними мірками, вартість послуг була досить висока: \$ 4800 за реєстрацію і по \$1100 щорічно за підтримку»¹⁰.

В останні роки з'явилося багато нових офшорних юрисдикцій, головним призначенням яких є обслуговування фінансів, набутих в країнах Співдружності Незалежних Держав й Азіатсько-тихоокеанського регіону. До цих офшорних юрисдикцій входять Самоа, острови Кука, Кіпр, Ніуе.

Банківська таємниця, як один з елементів офшорного бізнесу, отримала свій розвиток у Швейцарії, банки якої ще в часи Великої французької революції пропонували гарантію секретності їх вкладів.

Науково-технічна революція, яка має велике значення у веденні фінансово-господарської діяльності офшорних компаній, стала рушійною силою для позитивного розвитку офшорних юрисдикцій та їх подальшого використання. Підтримувати функціонування багатьох офшорних юрисдикцій на належному рівні без науково-технічних досягнень, які полягають у розвитку передових інформаційних технологій і засобів зв'язу-

ку, було б дуже складно. Типовою для офшорних відносин є ситуація, коли офшорна компанія зареєстрована в одній країні, діяльність веде в другій, банківський рахунок відкритий в третій, а власник офшорної компанії проживає в четвертій країні.

Єдине офіційне визначення поняття «офшорна юрисдикція» на сьогоднішній день відсутнє і кожна держава сама вирішує питання про віднесення тієї чи іншої держави (частини її території) до списку офшорних юрисдикцій з усіма наслідками, які з цього випливають. Наприклад, в Японії з 1992 року при визначенні переліку країн та територій, які вважаються низькоподатковими, використовується так званий «коефіцієнт податкового навантаження», який визначається як співвідношення між податковими зобов'язаннями контрольованої іноземної компанії зі сплати корпоративного податку у звітному періоді та загальною сумою доходу, визначеною відповідно до податкового законодавства за той же період¹¹.

Загалом під офшором (від англ. Offshore – «поза берегом») розуміється фінансовий центр, який надає податкові та інші пільги іноземним юридичним особам, зареєстрованим у країні розташування зазначеного центру при умові, що вони не здійснюють господарських операцій на території країни реєстрації.

Наприклад, відповідно до класифікації відомих міжнародних організацій FATF (Financial action task force on money laundering) і FSF (Financial stability forum) термін «офшорний фінансовий центр» застосовується до територій, які мають розвинутий ринок капіталів, ліберальний податковий і валютний режим і ігнорують рекомендації міжнародних фінансових установ про вдосконалення міжнародного регулювання і контролю за банківською та фінансово-валютними системами. На практиці офшорні зони поділяють на так звані податкові гавані та країни із сприятливим оподаткуванням¹².

«Термін «офшор» уперше з'явився в одній з газет на східному узбережжі Сполучених Штатів Америки наприкінці 50-х років ХХ ст. у зв'язку з фінансовою організацією, якій вдалося уникнути урядового контролю за допомогою власної винахідливості. Компанія просто перемістила свою діяльність, яку уряд Сполучених Штатів Америки бажав контролювати і регулювати, на територію зі сприятливим податковим кліматом»¹³.

Примітно, що цим широким за змістом поняттям нині в російській та українській мові розуміються багато термінів: «офшорний центр», «офшорна зона», «податкова гавань», «податковий рай» та інші, котрі, на думку Д. Аксьонова, всі разом об'єднуються в поняття «офшорна юрисдикція»¹⁴.

Із таким твердженням Д. Аксьонова автор не може погодитися адже офшорна юрисдикція – це сукупність особливих правомочностей країни щодо справляння податків, які вона особливим чином вчиняє на своїй території, але під поняттям «офшорна юрисдикція» не можна розуміти лише певну територію без сплати податків.

На думку автора, офшорна юрисдикція – це спеціальний правовий режим справляння податків з деякими податковими та іншими пільгами на певній території.

На думку В. Лакіза, походження терміну «офшор» не юридичне, а економіко-географічне. Офшор являє собою фінансовий центр, який заохочує приплив іноземного капіталу шляхом надання податкових та інших пільг іноземним компаніям, зареєстрованим у країні розміщення центру¹⁵.

В економічному довіднику А. Амбарцумова і С. Стерлигова «1000 термінів ринкової економіки» написано: «Офшор – термін, застосований для характеристики світових фінансових центрів, а також для деяких видів банківських операцій»¹⁶. Інше, більш повне визначення цього терміна, можна знайти у «Великому енциклопедичному словнику»: «Офшор (від англ. offshore – поза берегом, поза територією країни) – території, що надають пільговий режим (зниження податків, звільнення від валютного контролю тощо) для фінансово-кредитних операцій з іноземними учасниками і в іноземній валюті»¹⁷.

Як слушно зазначає П. Ямко, офшор – це країна чи юрисдикція, що надає фінансові послуги нерезидентам, в масштабі який є неспівмірним розміру та фінансуванню національної економіки та має наступні характеристики: орієнтація на обслуговування нерезидентів; незначна кількість регуляторних вимог; відсутність податків або наявність низьких ставок податків; відсутність прозорості у функціонуванні національних податкових систем; значна інформаційна закритість¹⁸.

На думку автора, термін «офшорна юрисдикція» тотожний поняттю «офшорна зона». Наведемо думки різних авторів щодо поняття «офшорна зона», які також заслуговують на увагу.

Д. Косе говорить про те, що «офшорна зона – один із видів вільних економічних зон. Їх відносять до сервісних вільно-економічних зон, особливістю яких є створення для підприємців сприятливого валютно-фінансового та фіскального режимів, високого рівня банківської та комерційної секретності, лояльність державного регулювання. Загалом це є країни, у яких учасники фінансово-кредитних операцій не є резидентами держави, на території якої укладаються і виконуються угоди. При цьому учасники користуються особливим правовим і податковим статусом, але важливою характеристикою є заборона офшорним компаніям ведення діяльності на території країни реєстрації»¹⁹.

«Офшорні зони є специфічним інструментом стимулювання інвестиційної діяльності і збільшення надходжень до бюджетів депресивних територій, економічний ефект якого ґрунтується на явищі зростання державних доходів завдяки розширенню податкової бази (використанню її особливого виду доходів, отриманих лише від здійснення зовнішньоекономічної діяльності) та мінімізації величини податкового навантаження»²⁰.

«Офшорна зона – це країна чи окремі території країн, де на державному рівні для певних типів компаній, власниками яких є іноземці, встановлено значні пільги з оподаткування, частково або повністю знято митні й торговельні обмеження, знижені або скасовані вимоги до бухгалтерського обліку і аудиту»²¹.

«Офшорними зонами (юрисдикціями) є країни чи окремі території єдиних держав, де на державному рівні для визначених типів компаній, власниками яких є іноземці, встановлені значні пільги в оподаткуванні, зниженні чи відсутності вимог до бухгалтерського обліку й аудиту, частково або повністю знято митні і торговельні обмеження. Умовами надання пільг для таких компаній є їх нерезиденство, тобто ними повинні володіти іноземці і прибутки мають отримуватися за межами юрисдикції, де вони зареєстровані»²².

На думку автора, неповним є визначення Х. Маккана, згідно з яким офшорна зона – це вся або частина території країни, де встановлюється і використовується пільговий режим функціонування компаній з офшорним статусом, які ведуть свою діяльність поза межами території реєстрації та проводять операції з майном чи коштами нерезидентів²³.

Е. Шамбост говорить про те, що в податковому контексті офшорною є структура, яка, проводячи діяльність в якій-небудь країні, не перебуває під податковим контролем цієї країни. В основному, щоб уникнути місцевих податків (чи місцевої регламентації), офшорні структури не повинні здійснювати місцеву діяльність (onshore) чи діяльність з резидентами країни (реєстрації)²⁴.

Автор цілком не підтримує думку І. Сіваченко, відповідно до якої «в Україні офшорними зонами можна назвати спеціальні (вільні) економічні зони (ВЕЗ), що розглядаються як один із важливих інструментів, за допомогою яких досягається відкритість економіки нашої держави зовнішньому світові і стимулюється міжнародне економічне співробітництво на основі залучення іноземних інвестицій»²⁵.

Адже ті вільні економічні зони, які є на території України абсолютно не підпадають під загально прийняте визначення поняття офшорної зони. Тим більше, на території вільних економічних зон в Україні, проаналізувавши положення Податкового кодексу України²⁶, відсутні будь-які податкові пільги для платників податків, що здійснюють свою підприємницьку діяльність на цих територіях або зареєстровані на них.

Поняття «офшорні юрисдикції» не визначено чинним законодавством України. При цьому, в Податковому кодексі України вживається термін «офшорні зони», до яких Кабінетом Міністрів України, відповідно до пункту 161.2 статті 161 вказаного Кодексу, включаються держави та їх території, у тому числі території, залежні від них, на яких можуть створюватися та діяти суб'єкти господарювання, що мають офшорний статус.

Так, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2011 року № 143-р «Про перелік офшорних зон» до них віднесено 37 територій, серед яких Бахрейн, Беліз, Багамські Острови, Аруба, Британські Віргінські Острови, Віргінські Острови (СІЛА), Кайманові Острови, Пуерто-Ріко, Сент-Люсія, Ліберія, Маршальські Острови тощо²⁷.

«Сьогодні заснування офшорних компаній в офшорних юрисдикціях дає певні вигоди суб'єктам господарювання, а саме: можливість мінімізувати оподаткування великих грошових надходжень або вільно придбати нерухомість за кордоном, у тому числі у приватну власність. Більш того, офшори є досить ефективним інструментом продажу авторських прав, оплати валютних контрактів, передачі устаткування в лізинг, наймання персоналу, постачання давальницької сировини, операцій з нерухомістю, ведення інвестиційної та спекулятивної діяльності на світових фінансових ринках і просто банківським сейфом. У зв'язку з розвитком всесвітньої мережі Інтернет, практикується офшорне програмування, відкриття на території офшорних зон специфічних бізнес-одиниць наприклад віртуальних казино»²⁸.

Автор підтримує точку зору К. Крикуненко, відповідно до якої в якості офшорних юрисдикцій найчастіше виступають невеликі незалежні держави чи відособлені території, що володіють особливим державно-правовим статусом. Це можуть бути самоврядні володіння метрополії, орендована територія чи державне утворення, що до тепер має статус колонії. Влади цих юрисдикцій стимулюють розвиток сектора офшорних послуг з метою залучення іноземного капіталу, збільшення зайнятості населення і підвищення ділової активності²⁹.

Також, на думку Л. Супрун, відповідно термінології, прийнятої в економічній літературі, під офшорною діяльністю розуміється діяльність комерційної компанії поза юрисдикцією якої-небудь держави³⁰.

Головну роль у світовому русі капіталу протягом останніх років займають саме офшорні юрисдикції. Так, на думку деяких фахівців, в офшорних юрисдикціях перебуває приблизно 55 % загальної вартості світового капіталу, а через них проходить більше половини фінансових угод. Для українських підприємців офшорні юрисдикції є одним із найзручніших засобів збереження капіталу.

На думку автора, з метою поліпшення ведення підприємницької діяльності та формування сприятливих умов для її довгострокового планування необхідно в Податковому кодексі України дати визначення поняття «офшорна юрисдикція».

Під цим терміном, на думку автора, слід вважати державу чи територію держави, яка не оподатковує або ж оподатковує за ставкою менше 16 % прибуток юридичних осіб, які не здійснюють підприємницької діяльності на відповідній території.

І нарешті, офшорна юрисдикція – термін, під яким розуміється будь-яка країна з дуже низькою або нульовою ставкою на всі або окремі категорії доходу, наявністю банківської або комерційної таємниці, мінімальною або повною відсутністю фінансової звітності. Водночас, переважно, офшорні юрисдикції мають прості вимоги щодо ліцензування та регулювання діяльності приватних компаній. Наявність певних законодавчих гарантій і можливостей для планування сплати податків є відмінною особливістю офшорних зон при порівнянні їх з державами, що мають низьку або нульову ставку податку на всі або деякі доходи і гарантують банківську та комерційну таємницю. Головною особливістю офшорної юрисдикції є поширення пільг зі сплати

податку на доходи виключно на нерезидентів, які не здійснюють діяльність на території офшорної юрисдикції і гарантують фінансову таємницю.

Отже, головними ознаками офшорних юрисдикцій є наступні:

1) сплата податків. У переважній більшості офшорних юрисдикцій передбачено сплату податків. При цьому вони або не справляють прибутковий податок, або справляють податок за нижчою ставкою, ніж в країні резидентства платника податків.

2) фінансова таємниця. Деякий рівень фінансової таємниці є наявний як в офшорних юрисдикціях, так і в інших країнах. При цьому переважна кількість країн не забезпечує захист фінансової таємниці у випадках розслідування правоохоронними органами іноземних країн. Головною відмінністю офшорних юрисдикцій є досить жорсткі правила захисту фінансової таємниці, у тому числі банківської та комерційної.

3) валютний контроль. Офшорні юрисдикції зазвичай використовують подвійний валютний контроль. Такий контроль по різному застосовується для резидентів і нерезидентів, а також для національної і іноземної валюти. Резиденти підпадають під такий валютний контроль, а нерезиденти не підпадають. При цьому нерезиденти підлягають звичайному контролю в випадку використання місцевої валюти.

Таким чином, на думку автора, офшорною юрисдикцією є країна чи частина території країни, де для нерезидентів надаються податкові та інші пільги, запроваджено особливості валютного контролю та гарантується право фінансової таємниці.

Історія виникнення офшорних юрисдикцій згадується в різних формах на території багатьох країн з давніх часів існування людства.

Критеріїв класифікації офшорних юрисдикцій існує багато.

Зокрема, К. Крикуненко у своїй дисертаційній роботі «Суперечності функціонування офшорних зон у контексті економічного розвитку держави» висловлює думку про те, що «усі офшорні юрисдикції можна умовно віднести до трьох типів: класичні офшорні зони, центри міжнародного бізнесу, податкові ніші.

При цьому фахівець зазначає, що найголовнішою відмінною рисою класичних офшорних зон є нульова ставка податку на прибуток. Центр міжнародного бізнесу як типова офшорна юрисдикція надає податкові пільги. Але, на відміну від класичних офшорних зон, у цих юрисдикціях офшорні компанії обкладаються податком на прибуток. І хоча ставка податку невисока, звичайно до 3–8%, це означає, що компанії повинні надавати свою фінансову звітність у податкові органи. Промислово розвинені країни з традиційно високими ставками податків, на перший погляд, не мають нічого спільного з офшорними зонами. Однак, ряд саме таких держав підпадає під визначення країн, що надають податкові ніші певним суб'єктам економічної діяльності³¹.

У рамках Ради фінансової стабільності розроблено власний підхід до класифікації офшорів. Критеріями у цьому контексті стали: 1) низький рівень оподаткування доходу від підприємницької чи інвестиційної діяльності; 2) відсутність податків на репатріацію доходів; 3) прості та гнучкі правила інкорпорації та ліцензування; 4) прості та гнучкі правила нагляду; 5) можливості гнучкого використання трастів та інших корпоративних структур; 6) необов'язкова фізична присутність для фінансових установ та/або корпоративних структур; 7) надмірно високий рівень конфіденційності клієнта на основі жорсткого внутрішнього законодавства; 8) відсутність доступу до аналогічних переваг для резидентів³².

Д. Ушаков наводить таку класифікацію офшорних юрисдикцій:

1) юрисдикції, в яких не встановлюється оподаткування доходів будь-якими податками;

2) юрисдикції, в яких для певних видів діяльності та видів компаній надається повне звільнення від оподаткування;

3) юрисдикції, де встановлюється знижений рівень ставок оподаткування доходів від окремих видів підприємницької діяльності;

4) юрисдикції, в яких надається спеціальний, пільговий режим оподаткування для холдингових компаній;

5) юрисдикції, в яких встановлюється стандартний або високий рівень оподаткування доходів, але при цьому для юридичних осіб-нерезидентів надаються додаткові пільги;

6) юрисдикції, в яких використовується територіальний принцип оподаткування³³.

Ю. Козак поділяє офшорні юрисдикції на два основних типи, в основу яких ставиться обсяг і характер привілеїв, пропонує клієнтам. Перший тип – це власне офшорні території, офіційно визнані у світі, і юрисдикції, які належать до «податкових гаваней». До другого типу він відносить юрисдикції з «помірним» рівнем оподаткування³⁴.

На думку автора, запропонований поділ офшорних юрисдикцій є не повним, адже існує і ряд «комбінованих» юрисдикцій, у яких поєднуються ознаки двох згаданих типів. До них можна віднести такі офшорні юрисдикції, як Кіпр та Ірландія.

Обсяг пропонує пільг суб'єктам господарювання становить основу головних критеріїв класифікації з метою оподаткування. Зазвичай такі офшорні юрисдикції розглядаються з огляду на те, наскільки вони відповідають офшорному статусу: податкова ставка; наявність фінансової таємниці; наявність міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування; обсяги контролю з боку контролюючих органів.

При цьому, наприклад, в Бразилії класифікують офшорні юрисдикції з двома типами:

1) офшорні юрисдикції, які оподатковують за нульовою ставкою або ж оподатковують за ставкою менше 16 % доходу компаній;

2) держави чи території з пільговим оподаткуванням, які не обмінюються податковою інформацією, або ж пропонують спеціальні податкові стимули для суб'єктів господарювання, створених нерезидентами, які не здійснюють будь-якої підприємницької діяльності на відповідній території.

На думку автора, всі офшорні юрисдикції можна поділити на чотири групи.

До першої групи відносяться офшорні юрисдикції, які можна назвати цілковитими офшорами. До цілковитих офшорних юрисдикцій відносять держави, що розташовані на островах, та в яких офіційно визначено статус офшорної компанії чи умови, при виконанні яких її діяльність буде вважатися офшорною. Спрощена процедура реєстрації офшорної компанії, наявність переконливої конфіденційності, мінімальні вимоги до фінансової звітності, відсутність або невеликий податковий платіж (у вигляді суми мита) є характерною відмінністю таких офшорних юрисдикцій. Не зважаючи на малі розміри такої офшорної юрисдикції, вона часто виступає центром офшорного бізнесу. Враховуючи уникнення від оподаткування в країнах розміщення, міжнародні компанії зосереджують в офшорних банках великі грошові кошти, які в подальшому використовують як інвестиції.

До другої групи офшорних юрисдикцій можна віднести країни з пільговим оподаткуванням деяких видів господарської діяльності. Зокрема, податкові пільги передбачені для холдингових і сервісних компаній в Швейцарії, холдингових і ліцензійних фірм в Нідерландах, холдингових і інвестиційних компаній в Люксембурзі. До таких офшорних юрисдикцій відносять країни Європейського Союзу, які дають змогу підприємствам проводити операції офшорного типу. В таких юрисдикціях підприємства звільняються від оподаткування (або оподатковуються за дуже низькою ставкою), здійснюється фінансовий контроль, що зобов'язує ведення бухгалтерської звітності та проведення незалежного аудиту. Важливим для діяльності компаній, які зареєстровані в таких офшорних юрисдикціях, є поширення дії договорів про уникнення подвійного оподаткування.

До третьої групи офшорних юрисдикцій відносяться територіальні утворення. Держави, які мають федеративний устрій, створюють офшорні юрисдикції на окремих своїх територіях. Такі офшорні юрисдикції можуть бути податковими гаванями і давати змогу здійснення офшорних операцій в межах усієї країни. Специфікою країн з федеративним устроєм є існування декількох рівнів оподаткування: федеральний, суб'єктів федерації і місцевий. У цій ситуації офшорні території надають податкові пільги суб'єкта федерації для тих підприємств, які зареєстровані на цих територіях, а ведуть діяльність і отримують дохід за межами цих територій.

До четвертої групи офшорних юрисдикцій відносяться незвичайні офшорні юрисдикції. До таких юрисдикцій віднесено типові країни з низькими ставками податків, наприклад Кіпр. Дана офшорна юрисдикція є особливою, оскільки на Кіпрі встановлено дуже низькі ставки податків, і вона цілковито спрямована на ведення офшорної діяльності.

Крім цієї класифікації, офшорні юрисдикції можна поділити також на декілька груп залежно від специфіки різних пільг встановлених для платників податків. Отже, офшорні юрисдикції класифікують наступним чином:

- які не оподатковують нерезидентів;
- які оподатковують іноземний дохід за зниженими ставками;
- які оподатковують лише дохід одержаний в країні, при цьому звільняють від податків іноземні доходи;
- які оподатковують іноземний дохід, а дохід одержаний в країні не оподатковується;
- які оподатковують заощадження, а поточні доходи не оподатковують.

Також при оцінці за способом оподаткування усі офшорні юрисдикції можна класифікувати на дві основні групи:

1) офшорні юрисдикції із фіксованою платою за звільнення від оподаткування. Ця плата може стягуватися у формі збору, мита, фіксованого податку;

2) офшорні юрисдикції з помірним оподаткуванням, де поряд із фіксованим збором встановлені відсоткові відрахування від доходу.

¹ *Апель А.* Обналичивание и офшорный бизнес в схемах / А. Апель, В. Гунько, И. Соколов. – СПб. : Питер, 2002. – 176 с.

² *Турчинов О. В.* Тіньова економіка: закономірності, механізми функціонування, методи оцінки. – К., 2009. – 195 с.

³ *Кокорин В. А.* Налоговая гавань. Чем полезен офшор / В. А. Кокорин // Человек и закон. – 2008. – № 9. – С. 118–123.

⁴ *Удалов Р.* Чем рискует контрагент офшорной компании // Налоги и налоговое планирование. 2011. – № 5. – С. 19.

⁵ *Железняк В. Ю., Остропольська С. В.* Тенденції розвитку інвестиційних відносин України з офшорними зонами // ВІСНИК МНТУ «Серія Економіка» № 2 (5) – 2011. – С. 5–57.

⁶ *Picciotto S.* Tackling Tax Havens and Offshore Finance. Seminar on Money Laundering, Tax Evasion and Financial Regulation / S. Picciotto. [Electronic source]. – 2012. – Mode of access: www.tni.org/crimedocs/picciotto.pdf

⁷ *Хейфец Б. А.* Роль офшоров в глобальной экономике / Мировая экономика и международные отношения 2008. – № 11. – С. 69–76.

⁸ *Clemens F.* Taxevasion, tax avoidance and tax expenditures in developing countries: A review of the literature / F. Clemens // Oxford University Centre for Business Taxation. – 2010. – 76 p.

⁹ *Rawlings G.* Taxes and transnational treaties: responsive regulation and the reassertion of offshore sovereignty / G. Rawlings // Law&Policy. – 2007. – vol. 29, № 1. – 16 p.

¹⁰ *Чепен А. В.* Особливості розвитку офшорного бізнесу в Україні // Економіка та держава. – 2006. – № 6. – С. 21–30.

¹¹ *Honjo T.* Japan / T. Honjo // Cahiers de droit fiscal international. – The Hague: Kluwer Law International, 2001. – Vol. 86b. – P. 641–654.

- ¹² *Энциклопедия офшорного: Практическое руководство.* Лондон. Цюрих. Бостон: Finance Research Group. 2007 – 255 с.
- ¹³ *Баймуратов М. О.* Офшорні зони у сучасному всесвіті: питання теорії та практики / М. О. Баймуратов, О. І. Зоріна. – Одеса : Фенікс, 2010. – 174 с.
- ¹⁴ *Аксёнов Д.* Офшорный бизнес. Мировой опыт и российская практика / Д. Аксёнов // Развитие рынка. 2009. – № 6. – С. 14–17.
- ¹⁵ *Лакіза В. В., Глечко А. П.* Фінансові механізми офшору / В. В. Лакіза, А. П. Глечко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2001. – № 706. – С. 100–106.
- ¹⁶ *Амбарцумов А.* 1000 терминов рыночной экономики / А. Амбарцумов, С. Стерлигов. – М., 1993. – 267 с.
- ¹⁷ *Большой Энциклопедический словарь.* – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Большая Российская Энциклопедия, 1998. – 1456 с.
- ¹⁸ *Ямко П. Ю.* Податковий механізм офшорних країн: сутність, функції, інструменти // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право № 4. 2012. – С. 135–140.
- ¹⁹ *Косе Д. Д.* Місце правового режиму оподаткування офшорної території у сфері регулювання економічних відносин / Д. Д. Косе // Часопис Київського університету права. – 2008. – № 1. – С. 18–23.
- ²⁰ *Кобушко І. М.* Офшорні зони як засіб зростання інвестиційного потенціалу // Механізм регулювання економіки, 2011. – № 1. – С. 182–187.
- ²¹ *Уманців Ю. М., Швед Ю. А.* Офшорне підприємництво у сучасній економіці : Монографія. – К.: Атіка, 2004. – 144 с.
- ²² *Удодова В. І.* Офшорний бізнес в умовах інтернаціоналізації економіки // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2010. – № 1 (7) – С. 15–18.
- ²³ *Mc Conn H.* Offshore Finance. – Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- ²⁴ *Шамбост Э.* Энциклопедия офшорных зон [пер. с фр.] / Шамбост Эдуард. – 2000. – 586 с.
- ²⁵ *Сіваченко І., Кухарська Н., Левицький М.* Вільні економічні зони: Навч. посібник. – К.: Дакор; Алерта, 2001. – 480 с.
- ²⁶ Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 92. – Ст. 3248.
- ²⁷ Про перелік офшорних зон: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2011 р. № 143-р // Офіційний вісник України. – 2011. – № 14. – Ст. 592.
- ²⁸ *Стецюк С. С.* Офшорні зони як інструмент мінімізації оподаткування та шляхи вдосконалення державного регулювання офшорної діяльності / С. С. Стецюк // Міжнародна економіка та менеджмент. – 2008. – № 2. – С. 77–86.
- ²⁹ *Крикуненко К. В.* Основні офшорні юрисдикції світу: критерії оптимального вибору / Вісник Донецького національного університету. Серія «Економіка і право». – 2009. – Вип. 2. – С. 347–351.
- ³⁰ *Супрун Л.* Офшорні компанії у сучасній діловій практиці / Л. Супрун // Юридичний журнал. – 2011. – № 1. – С. 55–57.
- ³¹ *Крикуненко К. В.* Суперечності функціонування офшорних зон в контексті економічного розвитку держави: Дис. канд. екон. наук: 08.00.02. – К., 2012. – С. 214.
- ³² Report of the Working Group on Offshore Centers: Financial Stability Board, 5 April 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.financialstabilityboard.org/publications/r_0004b.pdf
- ³³ *Ушаков Д. Л.* Офшорные зоны в практике российских налогоплательщиков. – М.: Юристъ, 2002. – 494 с.
- ³⁴ Міжнародне оподаткування. Навч. посібник / За ред. Козака Ю. Г., Логвінової Н. С., Слепця В. М. – К.: ЦНЛ, – 2005.

Резюме

Лещенко Р. М. Офшорні юрисдикції: історія виникнення, поняття та класифікація.

У цій статті автор розглядає проблематику такої юридичної категорії як «офшорна юрисдикція». Увага приділяється історії становлення цього правового явища, визначаються основні ознаки «офшорної юрисдикції», проводиться класифікація офшорних зон (юрисдикцій). На підставі запропонованих автором ознак офшорної юрисдикції надається узагальнююче визначення цієї правової категорії.

Ключові слова: офшорна юрисдикція, офшорна зона, пільги оподаткування, види офшорних юрисдикцій.

Резюме

Лещенко Р. М. Оффшорные юрисдикции: история возникновения, понятие и классификация.

В этой статье автор рассматривает проблематику такой юридической категории как «оффшорная юрисдикция». Внимание уделяется истории становления этого правового явления, определяются основные признаки «оффшорной юрисдикции», проводится классификация офффшорных зон (юрисдикций). На основании предложенных автором признаков офффшорной юрисдикции делается обобщающее определение этой правовой категории.

Ключевые слова: офффшорная юрисдикция, офффшорная зона, льготы налогообложения, виды офффшорных юрисдикций.

Summary

Leshchenko R. Offshore jurisdictions: history, definitions, classification.

In the article the author considers the issue of such legal category as “offshore jurisdiction” The attention is devoted to the history of establishment this legal occurrence, the main signs of “offshore jurisdiction” and the classification of offshore zone (jurisdiction) were determinates. At the ground of the signs of “offshore jurisdiction” author formulates the general definition of this legal category.

Key words: offshore jurisdiction, offshore zone, tax benefit, types of offshore jurisdiction.

Отримано 9.04.2014